

HEGEWARREN

Nederlandse samenvatting

Datum 7 juli 2023

Geschreven door

Max van Driel
Julia Kapinga
Mees Linders
Marlin te Molder
Rick Schuiteman
Lisanne Treskes
Marco Swenne
Sonja Busch
Clemens Driessen
Lisanne Struckman
Barbara Tempels

Commissioner

Supervisors

Gemeente Smallingerland
Provincie Fryslân

Introductie

Beste lezer,

Dit is een samenvattende folder over het Hegewarren project dat uitgevoerd is in mei-juli 2023 door masterstudenten van de Wageningen Universiteit. Zes studenten, bestaande uit ruimtelijke planning en landschapsarchitectuur studenten, hebben zich acht weken lang ingezet om onderzoek te doen naar het recreatievraagstuk van de Hegewarren. Ze hebben de voorkeursstrategie "open en natuurlijk" dat uit het co-creatieproces is gekomen als basis gebruikt voor het plan. De hoofdvraag van het onderzoek luidt: Hoe ziet het gebied Hegewarren er vanuit de visie 'Open en Natuurlijk' in 2050 uit met aandacht voor de combinatie recreatie & natuur en behoud van rust, stilte en donkerte?

In de acht weken hebben ze de Hegewarren en de omgeving genasaliseerd met behulp van kaartenanalyses, verschillende onderzoeksdocumenten en het afleggen van verschillende interviews en enquêtes bij stakeholders uit het gebied. Vanuit de analyse zijn de studenten aan de slag gegaan met maken van een recreatieplan voor de Hegewarren. Hierbij is er rekening gehouden met de draagkracht van het gebied, waar in de analyse naar is gekeken. Uiteindelijk zijn de studenten vanuit verschillende modellen gekomen tot een masterplan dat onderbouwd is met een maatschappelijke kosten en baten analyse. Ook is de fasering van het gebied (wanneer moet wat gerealiseerd worden?) in het plan meegenomen.

Indien u het volledige onderzoek wilt ontvangen kunt u mailen naar mees.linders@wur.nl. Het onderzoek is geschreven in het Engels, dit is de Nederlandse samenvatting ervan. Ook is er een video gemaakt die het project goed uitlegt, scan hiervoor de QR code hiernaast.

Analyse

Figuur 1 geeft een samenvatting van de analyse. De Hegewarren is een veengebied dat door de jaren heen flink is gezakt. Het is nu een van de laagst liggende delen van de omgeving en is mede om deze reden gekozen als pilot gebied om na te denken hoe we om moeten gaan met zakkende veengronden. Het ligt ten zuiden van de Alde Feanen en ten noorden van de Aldeboarn-De Deelen. Op dit moment bestaat het gebied grotendeels uit agrarisch land. Ook is er een uniek stukje blauwgrasland aanwezig met hoge natuurwaarden. Daarnaast vind er gaswinning plaats in het gebied wat loopt tot 2040, tot deze tijd kan het grondwaterpeil niet omhoog.

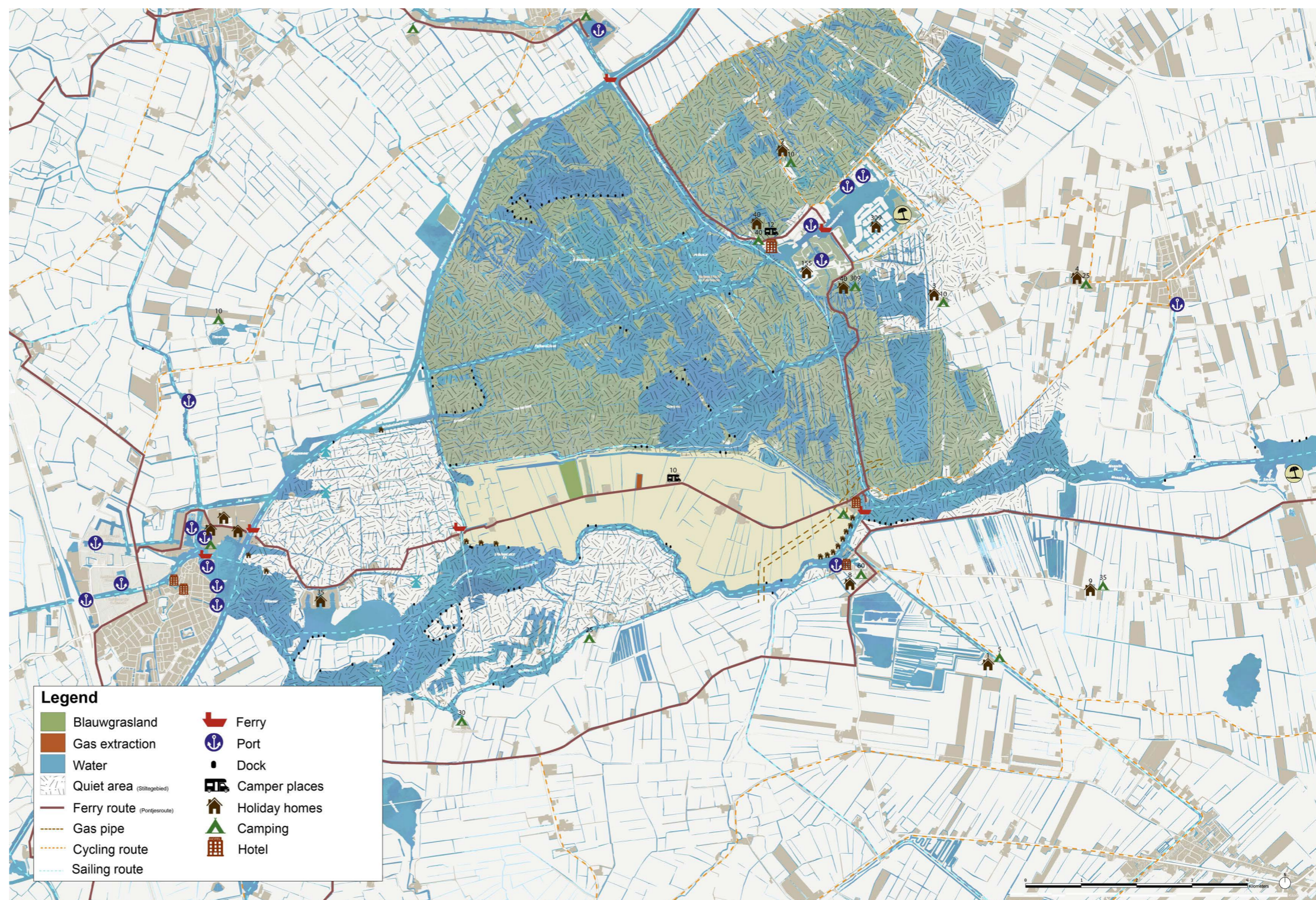
De belangrijkste waarden van de Hegewarren zijn de rust, stilte en donkerte. Dit is gebleken uit het co-creatieproces en nogmaals benadrukt tijdens de verschillende interviews en enquêtes. De omgeving wilt dit graag zo houden en schrikken van de massale vakantieparken die zich onder andere in de Alde Feanen bevinden. Uit de analyse is gebleken dat er ruim 2860 verblijfsplekken in de omgeving zijn voor toeristen bestaande uit huisjesparken, campings en een aantal camperplaatsen. Meer dan de helft hiervan is gesitueerd rond Earnewâld in de Alde Feanen. Aan de ene kant is dit positief voor de Hegewarren, want er zijn al veel verblijfsmogelijkheden in de omgeving, maar de keerzijde hiervan is dat er veel druk staat op de Alde Feanen.

De rust, stilte en donkerte van de Hegewarren wordt mede in stand gehouden doordat het gebied slecht bereikbaar is en er geen (straat) verlichting aanwezig is. Het gebied is op dit moment bereikbaar met de auto of met de fiets. Er zijn geen wandelpaden aanwezig. De weg die door de Hegewarren loopt is onderdeel van de pontjesroute (8 van Grou) die jaarlijks wordt gefietst door 30.000 bezoekers. De pontjes gaan van 1 april tot 30 september en is daarmee seizoensgebonden. Buiten deze maanden is het gebied erg stil en zijn er weinig bezoekers. Daarentegen heeft het hotel Ie-Sicht wel het hele jaar door hotelgasten door hun populaire

concept. Ook is er veel waterrecreatie in de omgeving bestaande uit zeil- en motorboten, suppen en kanoën.

Op gebied van klimaat doet de Hegewarren het ondermaats. Door de lage grondwaterstand om landbouw te kunnen bedrijven oxideert het veen en stoot daarmee veel CO2 uit.

Ook brengt het laag houden van de grondwaterstand veel watermanagementskosten met zich mee en biedt het gebied weinig wateropslag. Extra wateropslag kan de omgeving goed gebruiken, zeker de Alde Feanen die in droge periode kans heeft om te droog te worden.

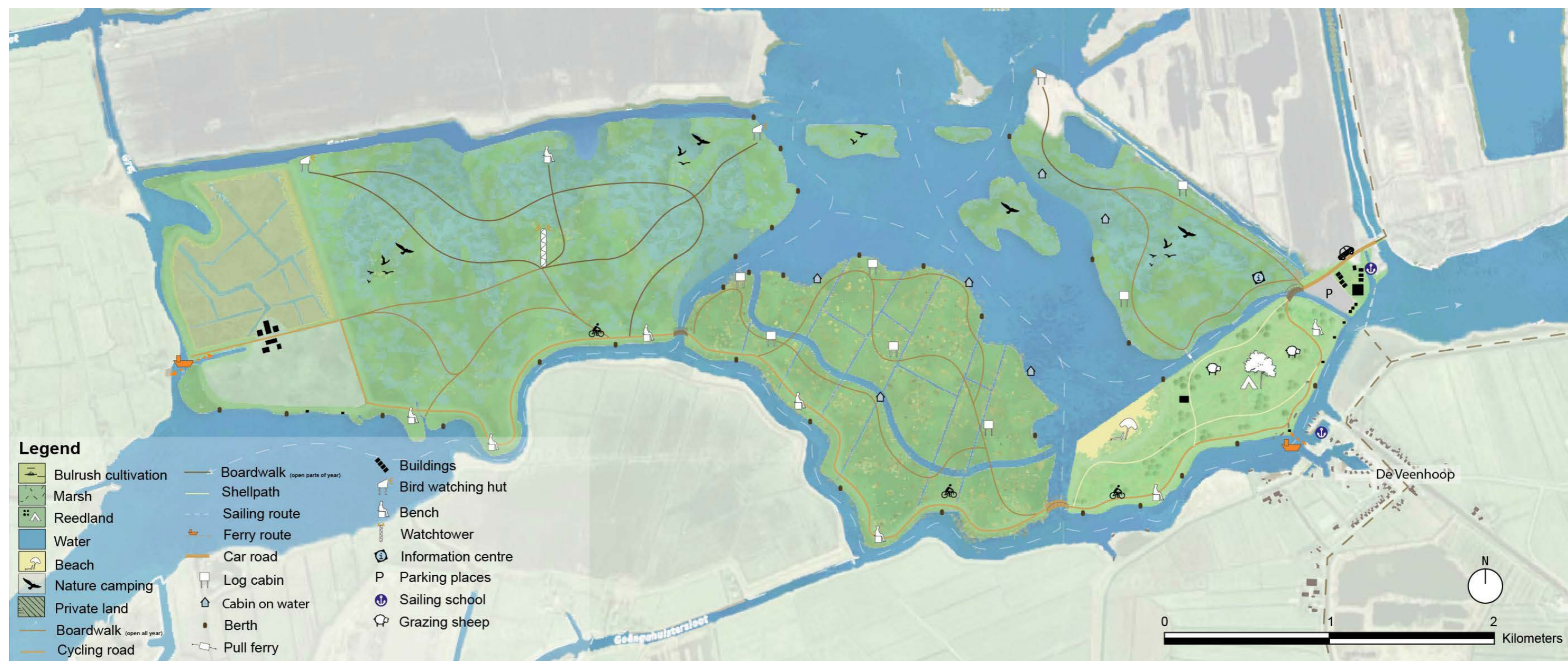
Figuur 1: Analysekaart van de Hegewarren en het omringende gebied

Masterplan

De ervaring van rust, stilte en donkerte –

De Hegewarren is een uitgestrekte grotendeels open polder die indrukwekkende zichtlijnen biedt over de omgeving. Dit weidse landschap biedt rust, stilte en donkerte; wat uniek is in Nederland. Dit unieke karakter van de Hegewarren vormt de basis van het masterplan (figuur 2) en daarbij wordt er gekeken naar het recreatie vraagstuk en de natuurwaarden. Overwegingen binnen het plan zijn gebaseerd op deze kernwaarden, die ook voor verschillende stakeholders van groot belang zijn. Door deze waarden centraal te stellen in het masterplan wordt er zoveel mogelijk draagkracht gecreëerd voor het plan. Het plan heeft de onderlegger 'open en natuurlijk' die uit het eerdere co-creatieproces is gekomen. In dit plan worden verschillende eilanden gevormd. Binnen deze eilanden

is speciale aandacht besteed aan sociaal-ecologische allianties om een betere relatie te creëren tussen natuur en de mens. Het verbindende element dat alles samenbrengt, is de fietsroute die je tussen al deze eilanden laat reizen en hun karakter laat ervaren.

Figuur 2: Het masterplan voor de Hegewarren

Een fietstocht door het plan

Figuur 3: Het fietspad bij binnenkomst Hegewarren

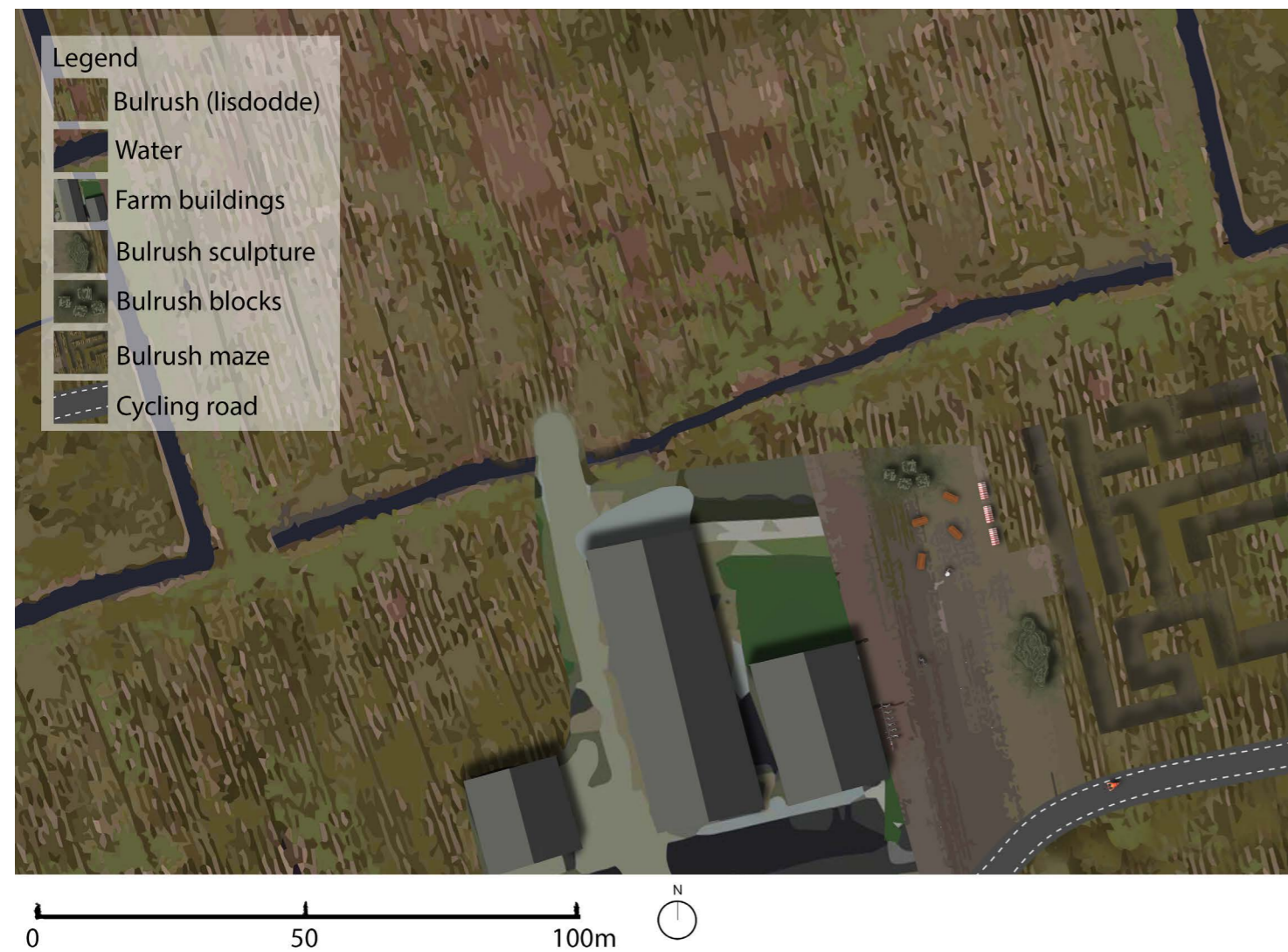
We nemen je mee met een fietstocht door het plan. In de ochtend neem je in het westen het pontje 'De Snoeckbaers' van de Burd naar de Hegewarren. Deze veerboot vaart van 10:00 – 18:00 tussen 1 april en 1 november. Er is gekozen voor een langer seizoen zodat er langer genoten kan worden van dit mooie gebied. Bij binnenkomst van de Hegewarren ziet u aan uw linkerhand een boerderij met lisdodde (figuur 3, 4, en 5). Lisdodde is een nat gewas, wat goed past bij het gebied wanneer het grondwaterpeil omhoog gaat. Daarnaast zorgt het voor dat het maaiveld ieder jaar langzaam wordt opgehoogd door

het organisch materiaal dat achter blijft. Op de boerderij zijn verschillende informatiepunten waar je kunt lezen over de werking van lisdodde en voorbeelden kunt zien van wat je met lisdodde kunt doen. Dit lisdoddeveld kan een voorbeeld zijn voor omliggende gebieden om (deels) over te stappen op natte teelt.

Figuur 5: De lisdodde boerderij

Daarnaast is er een goede verbinding tussen de Alde Feanen, Aldeboarn-De Deelen en de Hegewarren waardoor de dagrecreatie meer verspreid zal worden en er minder druk komt op de omgeving. De fiets kan op verschillende plekken geparkeerd worden zodat je al wandelend het gebied in kan. Over het moeraslandschap zijn houten vlonders aangebracht die je door de natuur leiden. Op de eilanden kan je verschillende rondjes lopen van verschillende grootte. Er zijn mogelijkheden om naar het water in het noorden te lopen en hier de Alde Feanen te bekijken vanuit een vogelkijkhut; of bekijk het landschap vanuit de grote uitkijktoren in het midden van de Hegewarren. Uit verschillende interviews en enquêtes kwam de voorkeur tot vogelkijkhutten en een uitkijktoren naar voren. De vogelkijkhutten zijn strategisch gesitueerd aan het einde van een pad zodat hier de rust, stilte en donkerte goed ervaren kan worden en er geen last ondervonden word van doorgaand wandelverkeer. Ook zijn sommige kleine delen van dit gebied tijdens het broedseizoen onbegaanbaar om de ecologie in het gebied te stimuleren zijn. Dit helpt bij het vergroten van de biodiversiteit.

Figuur 4: De boerderij met lisdodde teelt

Na het lisdoddeveld fiets je over een verhard fietspad met een breedte van 2,5 meter. De aanleiding voor een verhard fietspad van 2,5 meter breed is gebaseerd op de enquête en het interview met de coördinator van de pontjes. Deze breedte zorgt ervoor dat mensen naast elkaar kunnen fietsen en er eventueel auto's overheen kunnen rijden. In het plan is bestemmingsverkeer namelijk toegestaan. Het fietspad verbindt de verschillende veerponten met elkaar om de veerroute 'De 8 van Grou' in stand te houden. Bij het volgen van het fietspad ervaar je de rust van de Hegewarren. Langs de route zijn er verschillende bankjes en picknickplaatsen waar je even kunt uitrusten. Uit onze enquête en interviews bleek dat er behoefte is aan extra rustplekken in de buurt. Deze plekken liggen van elkaar verwijdert waardoor men toch de rust van de Hegewarren kan ervaren.

De Hegewarren zou voordeel kunnen ondervinden van de Alde Feanen omdat hier de biodiversiteit groter is en een betere aansluiting van deze gebieden de flora en fauna zou kunnen

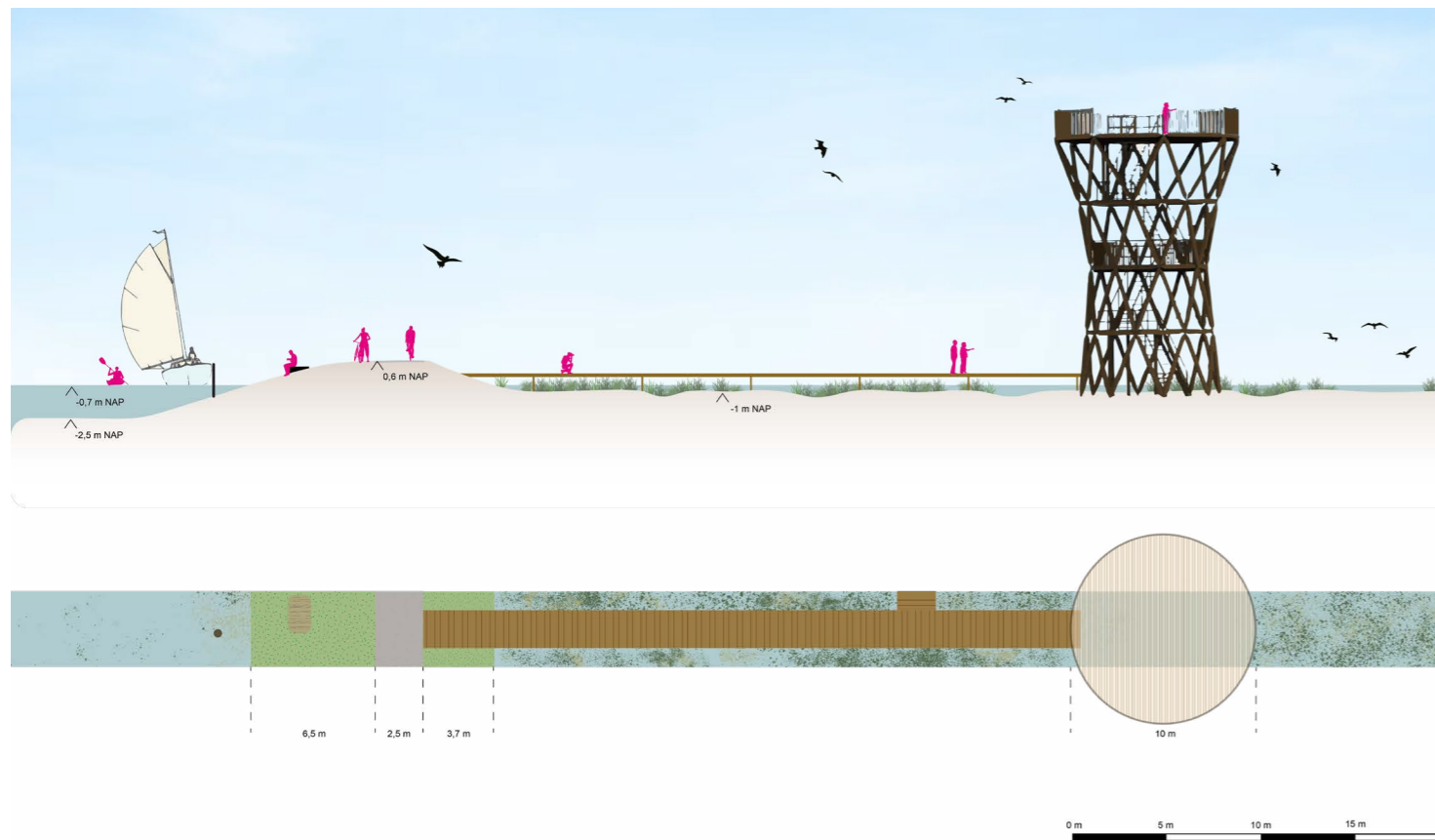
versterken. In figuur 6, 7 en 8 is de uitkijktoren te zien, deze staat in het midden van het moerasgebied om een groots uitzicht te hebben over de natuur.

Figuur 6: Het uitzicht vanaf de uitkijktoren overdag

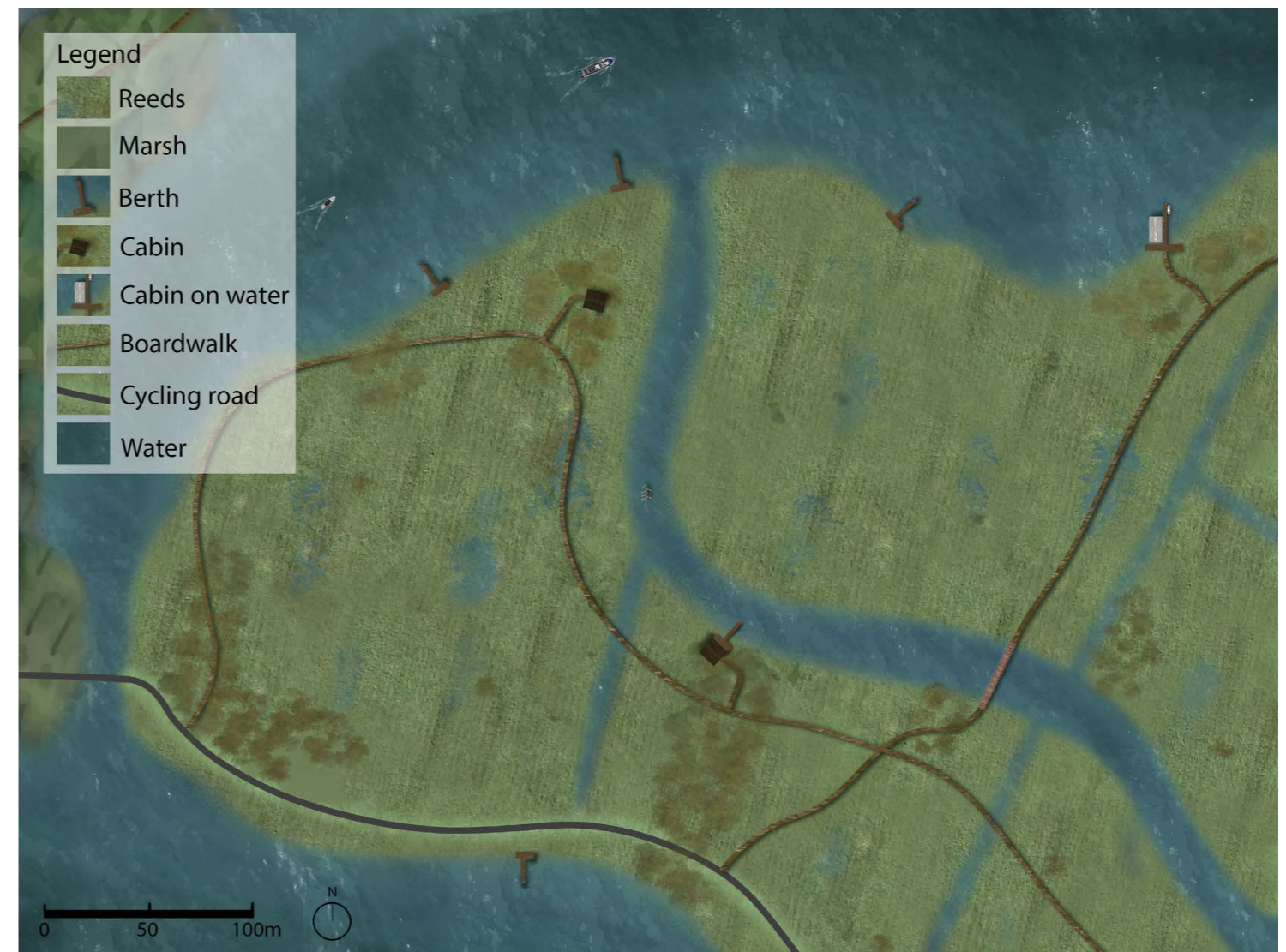
Figuur 7: Het uitzicht vanaf de uitkijktoren 's nachts

Figuur 8: Een dwarsdoorsnede van de uitkijktoren

Na je wandeling over het westelijke eiland en de trappen van de uitkijktoren te hebben getrotseerd, stap je weer op je fiets naar het volgende eiland (figuur 9). Een vaste brug brengt je over het water naar het eiland te midden van de Hegewarren. Er is gekozen voor een brug om de doorstroom van fietsers zo veel mogelijk bevorderen, ook kan er hierdoor nog steeds bestemmingsverkeer in het gebied komen. Op het eiland staan tien 'tiny houses'. Deze woningen drijven op het water of staan op palen vanwege de hoge grondwaterstand. Hierdoor kunnen ze meegroeien met het gebied wat ieder jaar langzaam ophooft. De waterstand in de Hegewarren wordt even hoog als het boezemwater (-0,7m NAP).

Overigens vallen de recreatiewoningen niet op, want ze zitten beschut tussen het riet. Alle woningen zijn gebouwd voor twee personen om groepen en families te vermijden en zo de rust en stilte in het gebied zoveel mogelijk te behouden. Ook zijn de huizen verspreid over het gebied, wat helpt om de donkerte van het gebied te ervaren. In de omgeving van de Hegewarren zijn al meerdere parken met recreatiewoningen waarvan het concept heel anders is dan dit. Dit is niet één park maar een aantal woningen verspreid over een groot gebied en daarmee dus niet massaal.

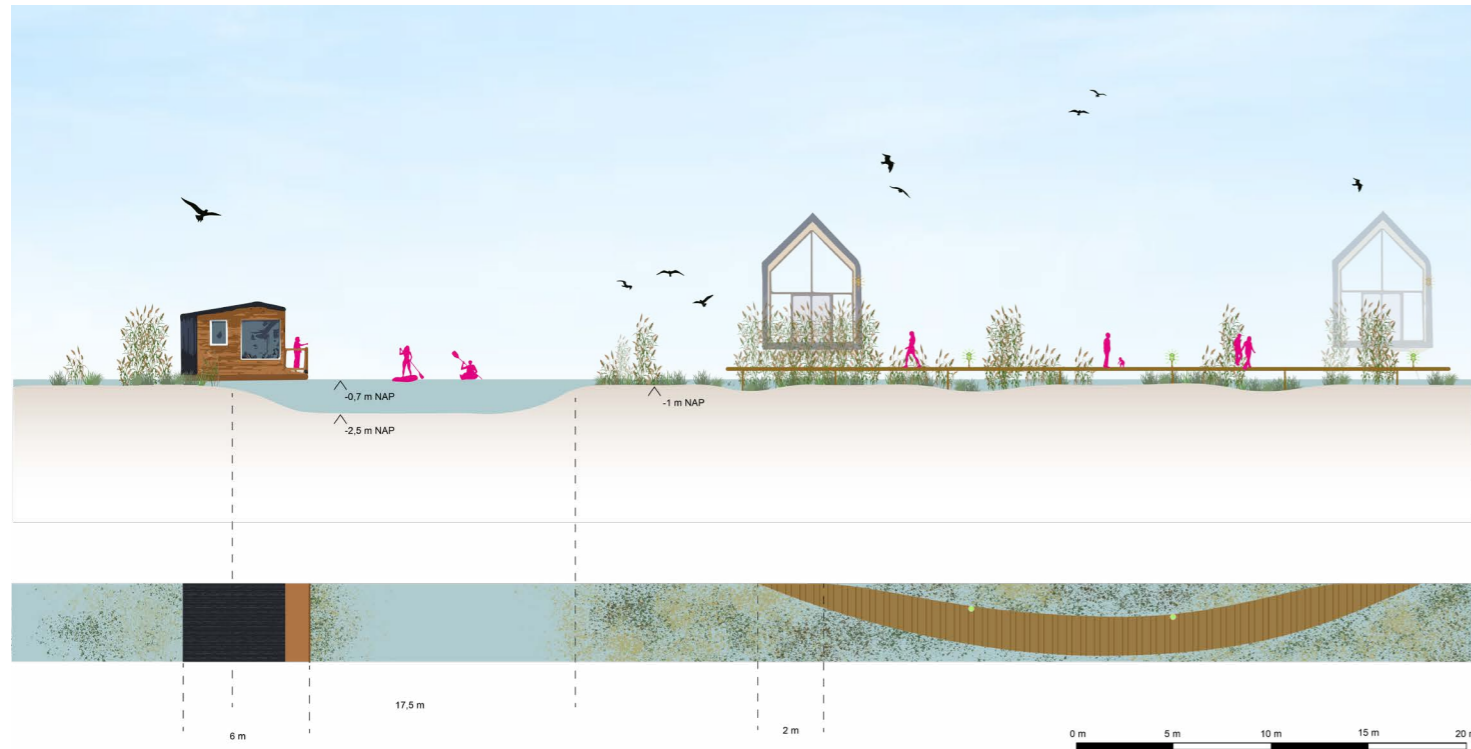
Figuur 9: Het midden gedeelte van de Hegewarren, het is rieland met met een aantal tiny houses

Vlonderpaden brengen mensen naar de woningen, maar ook wandelaars kunnen hier gebruik van maken. In figuur 10 en 11 is te zien hoe dit eruit zou zien. Dit eiland heeft een ander karakter dan het vorige eiland, er is meer riet vegetatie door de iets hogere ligging van het eiland. Ook hier kunnen verschillende rondjes gelopen worden.

Rond de eilanden zijn meerdere dag-ligplaatsen gesitueerd. Met deze ligplaatsen is er meer dagelijkse recreatie mogelijk doordat de Hegewarren goed bereikbaar is per (zeil) boot. Ook mensen uit de omgeving kunnen rondjes varen op het water en hebben een extra mogelijkheid om te stoppen. Deze ligplaatsen zijn gewild bij mensen uit de omgeving die de Hegewarren gebruiken voor recreatie. Ook is het open water aantrekkelijk voor suppen, kanoën en andere stille vormen van water recreatie. In het gebied zijn gemotoriseerde boten niet toegestaan om te voorkomen dat de natuur verstoord wordt. Zeker in 2050 is dit haalbaar door de komst van elektrische en/of fluisterbootjes.

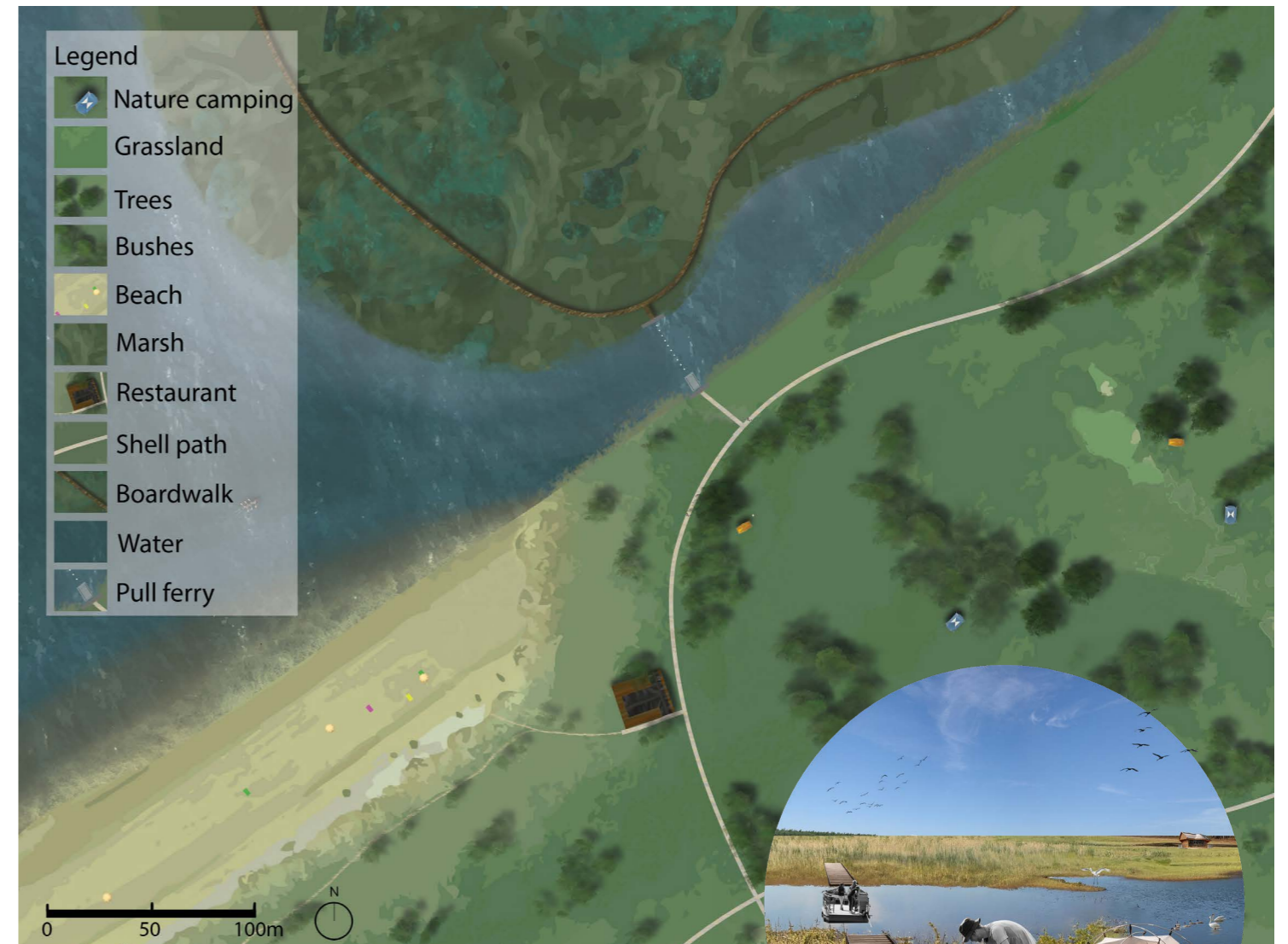
Figuur 11: De tiny houses en het vlonderpad

Figuur 10: een dwarsdoorsnede van de tiny houses of het land water

Je stapt je fiets weer op en gaat over de volgende brug door naar het vaste eiland. Deze brug kan overigens open, zodat (zeil)boten het open water kunnen bereiken. Het oostelijke eiland, zoals op figuur 12 te zien is, is meer gericht is op recreatie. Er is een natuurcamping waar schapen grazen en men hun tentje op een willekeurige plek kunnen zetten. Er zijn slechts 50 personen toegestaan met kleine tentjes, maximaal 5 personen, om de kampeerplaatsen te beperken. Er is gekozen voor vijfpersoonstenten om ook gezinnen de

mogelijkheid te geven om op de Hegewarren te verblijven en rust, kalmte en duisternis te ervaren. De camping is back tot he basics, er is geen elektriciteit en men kan gebruik maken van sanitaire voorzieningen bij de receptie. De camping is geopend van juni tot half september om de mensen op het eiland te beperken als het broedseizoen is. Naast de camping zijn er meer verblijfplekken aan de rand van het gebied, dit zijn vakantiewoningen die op dit moment al aanwezig zijn.. In figuur 13 is het trekpontje vanaf de camping te zien.

Figuur 12: De natuurcamping en het strand

Figuur 13: Het trekpontje vanaf de natuurcamping

Tijdens de fietstocht kan je een duik nemen bij het strandje (figuur 14 en 15) met uitzicht op de omgeving en wat drinken bij de kleine horeca gelegenheid of verder fietsen naar hotel Ie-Sicht en daar genieten van een lekkere lunch. Ook zijn er meerdere horeca mogelijkheden in

Figuur 14: Het strandje

de Veenhoop, die met het pontje 'Grietman' te bereiken is. Dit pontje vaart van 9.00 uur tot zonsondergang van 1 april tot 1 november (figuur 16). De reden hiervoor is dat mensen uit de Veenhoop 's avonds de Hegewarren kunnen beleven en andersom.

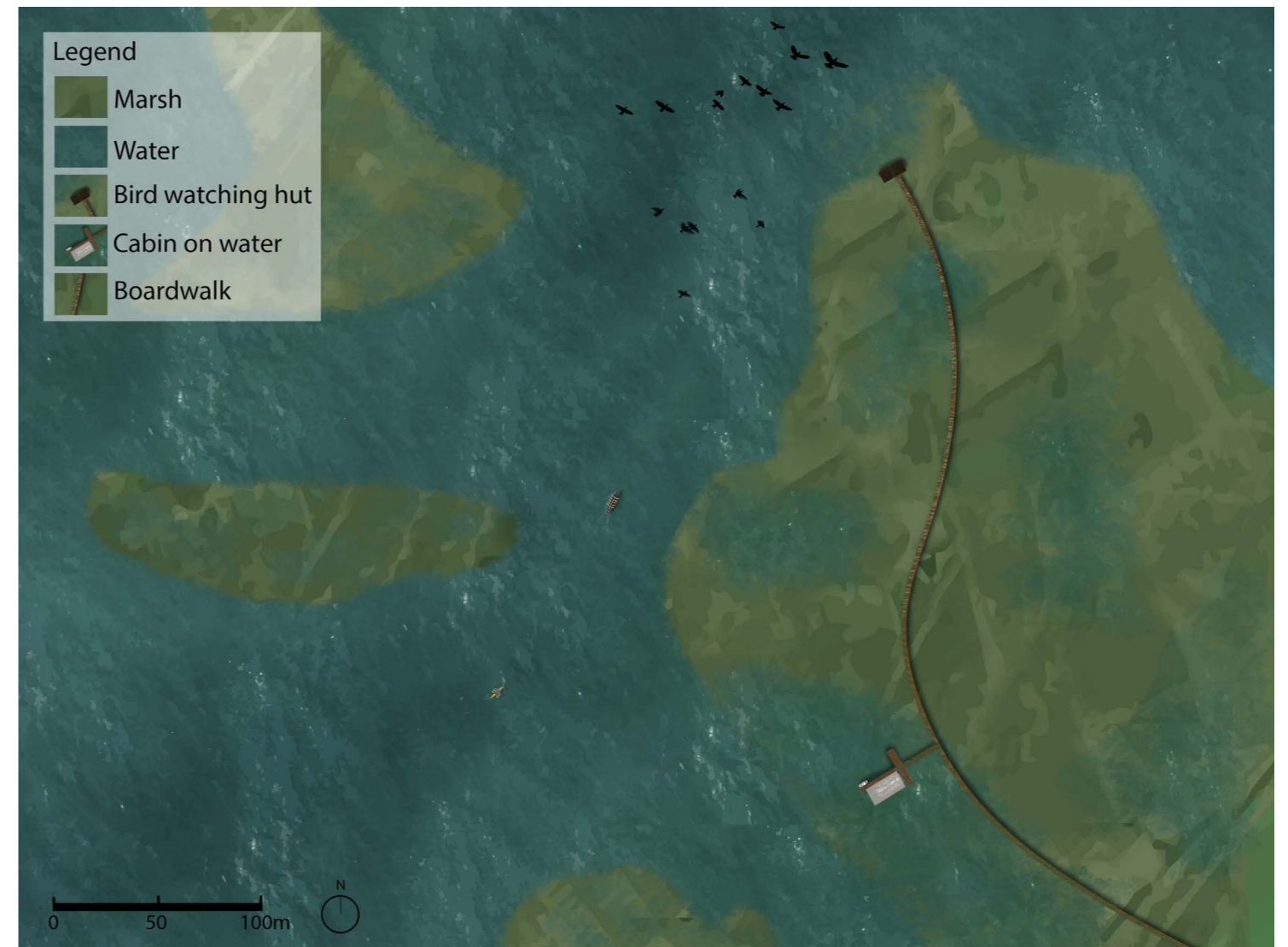
Figuur 16: Uitzicht vanaf de Veenhoop

In plaats van naar de Veenhoop te fietsen kan je ook besluiten het noordelijke eiland nog even te bezoeken, in figuur 17 is een deel van dit eiland te zien. Vanaf het strand kun je met een trekpontje naar het eiland waarbij je bij het informatiecentrum meer te weten kan komen over het gebied en de omgeving. De reden voor het trekpontje is dat het een echte beleving is en dit veel voorkeur had in de enquête en interviews. Vanwege het bestemmingsverkeer en het beperken van opstopping met fietsers zijn er echter geen trekpontjes op andere locaties in het gebied. De ligging van het informatiecentrum is gebaseerd op de ligging van de Hegewarren tussen de Alde Feanen en de Aldeboarn-De Deelen.

Het informatiecentrum in de Alde Feanen verdwijnt waardoor er vraag komt naar een nieuw informatiecentrum. Een informatiecentrum toont de verbinding van de Hegewarren met de omgeving, de transformatie van de Hegewarren en de biodiversiteit in het gebied. Vanuit dit informatiecentrum kunnen verschillende activiteiten worden georganiseerd zoals stiltewandelingen, een rondvaart op een elektrische boot, vogelspottochten en rugzakwandelingen voor kinderen. Dit eiland heeft vier tiny houses waarvan sommige deels alleen per boot bereikbaar zijn. Op deze manier kunt u de rust en duisternis van de Hegewarren ervaren, aangezien niemand uw plaats kan

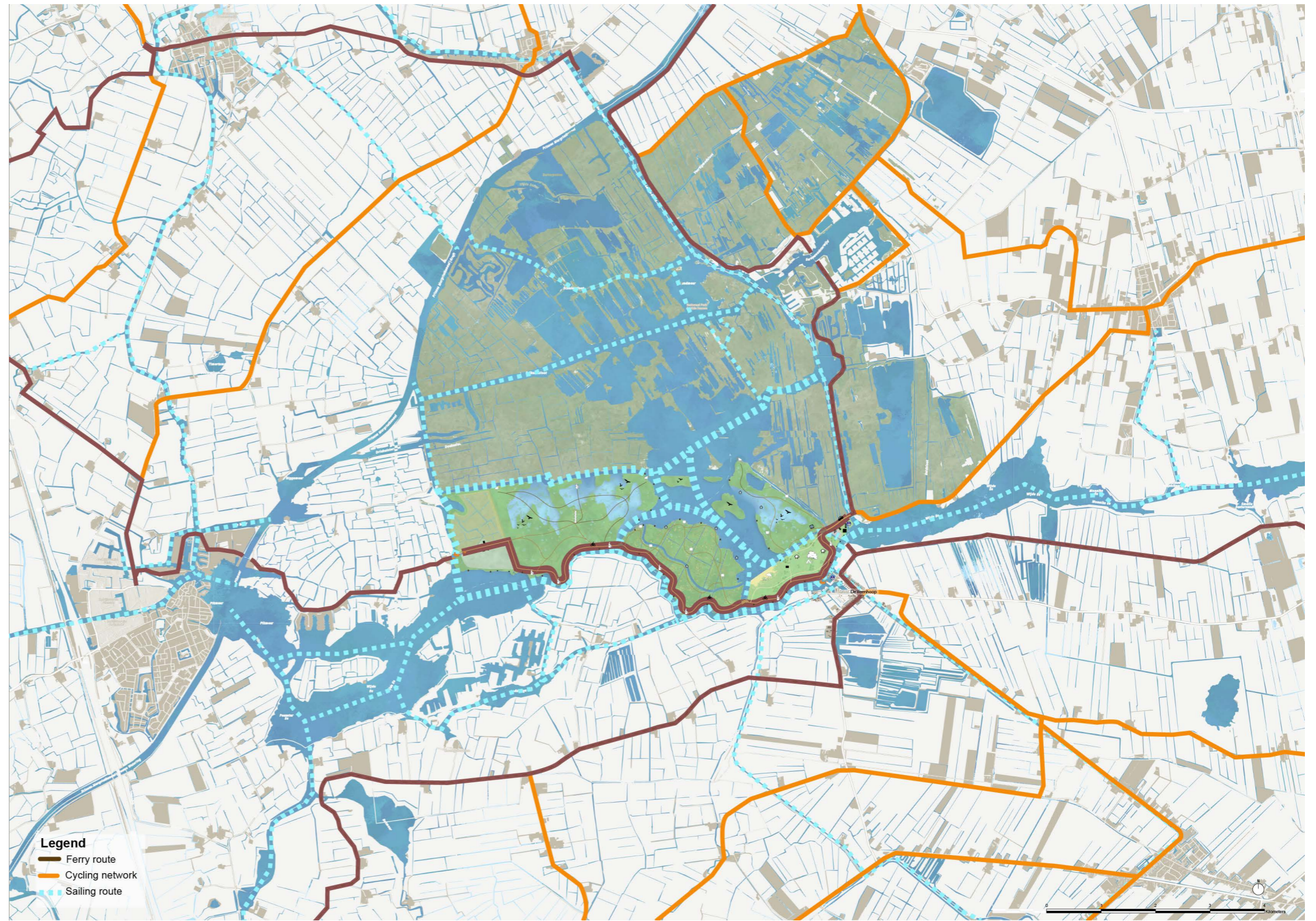
Figuur 15: Dwarsdoorsnede van het strandje

Figuur 17: Het meest natuurlijke deel van het plan

Vanaf het informatiecentrum fietst u zo weer terug naar Hotel le-Sicht. Hotel le-Sicht heeft een kleine aanbouw. Hun all-inclusive concept bestaat nog steeds en is meer gericht op oudere gasten die de rust van de Hegewarren willen ervaren. Bij Hotel le-Sicht zijn er meer parkeerplaatsen bij gekomen om de hotelgasten en campinggasten een parkeerplek te kunnen bieden. De parkeerplaats is niet zichtbaar vanuit het gebied door de bomen eromheen. De haven bij Veenhoop wordt uitgebreid met 20 plaatsen om aan de voorspelde toenemende vraag van dagrecreanten te voldoen. De haven is op dit moment niet vol, een grote uitbreiding heeft daarom geen zin en past ook niet bij het behoud van de kernwaarden.

In dit plan is de Hegewarren een recreatiegebied voor de directe omgeving. Er worden verschillende rondjes gevormd om het gebied te ervaren. In figuur 18 zijn de verschillende rondjes weergegeven. Er zijn vaarroutes, fietsroutes en verschillende wandelroutes binnen het gebied. Hiermee wordt ook de verbinding met de omgeving gemaakt.

Figuur 18: De rondjes die je kan maken rond en door het gebied

Maatschappelijke kosten en baten

In het onderzoek zijn de effecten van de verschillende uitvoeringen op de natuurlijke en fysieke leefomgeving berekend (overzicht van kosten staan in het volledige onderzoek document). Door de aansluiting op het grotere natuurnetwerk in Nederland laat het een toename van de biodiversiteit zien en een vermindering van het algehele risico op verdroging in de omgeving. Bovendien heeft de Hegewarren zelf drastisch lagere kosten voor het waterbeheer, omdat het waterpeil niet het hele jaar door kunstmatig wordt verlaagd. De stijging van het waterpeil zorgt voor een directe afname van de uitstoot van broeikasgassen uit de veenbodems door oxidatie, en creëert tevens een kans voor moerasvegetatie. Deze moerasvegetatie wordt verder onderzocht door de aanleg van commerciële lisdoddevelden die gericht zijn op de productie van dit duurzame gewas. Lisdodde heeft positieve effecten op het gebied door CO2 en fosfor effectief af te vangen in de biomassa, en het materiaal kan worden gebruikt voor bouwdoeleinden. Hoewel in de toekomst veel van het huidige gebied moet veranderen, wegen de positieve effecten van de voorgestelde implementaties zwaarder dan de negatieve. Uit de enquêtes en interviews wordt verwacht dat de voordelen van Pro-Memoria voor de natuur een hoge milieucapaciteit hebben. De natuur wordt zeer gewaardeerd.

Om de recreatiemogelijkheden te verbeteren wordt er veel geïnvesteerd. Voor dagelijkse recreatie worden ligplaatsen, een strand, een klein restaurant en een informatiecentrum gebouwd. Deze implementaties hebben veel positieve effecten op de Hegewarren; zowel direct als indirect. Er komen meer toeristen naar de Hegewarren, er wordt financieel geprofiteerd van het informatiecentrum, de haven en het restaurant, en ook de werkgelegenheid neemt toe. Interventies om de rust, kalmte en duisternis te ervaren worden geïmplementeerd. Er wordt geïnvesteerd in de realisatie van enkele banken en picknicktafels, vogelkijkhutten, een uitkijktoren en verschillende wandelpaden.

Dit zorgt voor een toename van het aantal toeristen in de Hegewarren, waardoor de druk op de Alde Feanen afneemt. Ook in de mobiliteit in de Hegewarren wordt geïnvesteerd door de aanleg van meerdere bruggen, een trekveer en een breed fietspad. Hierdoor krijgt de Hegewarren meer wandelpaden en de mogelijkheid voor de omgeving om de Hegewarren te beleven. De investeringen in kleinschalige woonvormen komen tegelijkertijd het gebied ten goede. Een van de belangrijkste positieve effecten van dit plan is dat rust, kalmte en duisternis versterkt kunnen worden ervaren. Dit heeft vooral te maken met het feit dat de milieudraagkracht voor dit plan groot is vanwege het behoud van de kernwaarden van het gebied. Uit de enquêtes en interviews wordt verwacht dat de voordelen van Pro-Memoria voor recreatie een hoge milieucapaciteit hebben. Dagelijkse recreatie wordt zeer op prijs gesteld.

Aanbevelingen

- **Verbinding met omliggende natuurgebieden:** Zoals bleek uit een van de interviews gebeurt er momenteel veel in de omliggende gebieden. De verbinding tussen al deze gebieden ontbreekt echter nog. Dit plan tracht de toekomstige Hegewarren op natuur- en recreatief niveau te verbinden met de Alde Feanen en Aldeboarne-De Deelen. Door het ontbreken van informatie over de nieuwe plannen kon dit niet in het masterplan worden verwerkt. Omdat de Hegewarren midden in dit grotere gebied ligt, is de verbinding cruciaal voor het regionale beeld. Het zou interessant zijn als de Hegewarren wordt opgenomen in de plannen van de Alde Feanen en Aldeboarne-De Deelen.

- **Draagkracht voor pro memoria:** door middel van een enquête probeerde het projectteam inzicht te krijgen in de draagkracht voor verschillende implementaties. Met de uitkomsten van het onderzoek wordt duidelijk dat er veel draagkracht is voor dagrecreatie en minder draagkracht is voor verblijfsfuncties. Dit masterplan probeert de wensen te verwerken maar ook meer vitale recreatie op het water en op het land te creëren. Hiermee wordt een aansluiting op het grotere regionale toeristische netwerk gevormd. Om de draagkracht voor dit plan te verduidelijken wordt een nieuw onderzoek geadviseerd en een brainstormavond. Tijdens dit project werd duidelijk dat de stakeholders graag input willen leveren. Met deze input zou ook de draagkracht inzichtelijker kunnen worden. Veel baten (en ook wat kosten) worden pro memoria geplaatst. Wanneer duidelijk is hoeveel mensen voor een bepaalde implementatie zijn, helpt het om de draagkracht te meten. Met dit in het achterhoofd zal het belang van de pro memoria ook makkelijker te verklaren zijn.

- **Maatschappelijke kosten-batenanalyse:** De maatschappelijke kosten-batenanalyse wordt zo volledig mogelijk gemaakt. Het zou echter goed zijn om hier een specialist aan te laten

werken. Een goede maatschappelijke kosten-batenanalyse helpt bij het toelichten van uw plan maar creëert ook meer draagkracht.

Conclusie

Bij het maken van dit masterplan stonden de kernwaarden 'rust, kalmte en duisternis' altijd centraal. Het doel was om deze waarden te combineren met een goed recreatieplan, met respect voor de natuurwaarden. Bij de hoofdvraag 'Hoe ziet het gebied de Hegewarren er vanuit de visie 'Open en Natuurlijk' in 2050 uit met aandacht voor de combinatie recreatie en natuur?', zou kunnen worden gesteld dat de Hegewarren een gebied is met een open uitzicht waar mensen rust, kalmte en duisternis kunnen ervaren. Op de Hegewarren zijn natuur en recreatie met elkaar verweven en zijn sociaal-ecologische allianties gegarandeerd.

